

PLIN021 Sémantická analýza v praxi

OP VK Mezi bohemistikou a informatikou
www.projekt-inova.cz

Zuzana Nevěřilová
xpopelk@fi.muni.cz

Centrum zpracování přirozeného jazyka, B203
Fakulta informatiky, Masarykova univerzita

29. října 2013

Víceznačnost, granularita

Redundance

Word Sense Disambiguation

Algoritmy WSD

Je víceznačnost problém v NLP?

rychlý \Rightarrow fast

auto \Rightarrow car

rychlé auto \Rightarrow fast car

vysoký \Rightarrow high

škola \Rightarrow school

vysoká škola \Rightarrow university?

Granularita významu (sense): kočka

- 2. malá n. středně velká šelma s hustým kožichem; zool. rod Felis
 - 1. malá kočkovitá šelma, chovaná v domácnostech
 - 3. samice kočkovité šelmy vůbec
- 4. ob. kožišina na límci, kolem krku n. ramen
- 6. věc připomínající někt. vlastnost kočky

- 5. kocovina (Haš.)

- 7. druh důtek

Jak stanovit kritéria pro „tu správnou“ granularitu?

podle syntaktických kritérií:

- Lord *zanechal* v závěti všechn svůj majetek místnímu sirotčinci.
- Student *zanechal* studia podáním písemné žádosti.

Jak stanovit kritéria pro „tu správnou“ granularitu?

podle sémantických kritérií:

- abstraktní × konkrétní
- životný × neživotný
- člověk × zvíře
- emoce
- doména

Frekvence užívání slova v daném významu

holub a opilý živý tulák. Mizerná pouliční **kočka** je zkoumavě pozorovala. Jako by si spojoval

esba Lukáš Fibrich (21. 8. **kočku** Asi málokdo by hledal největší světové

hledal největší světové muzeum věnované **kočkám** právě na Borneu v Malajsii. Pokud někdy

Malajsii. Pokud někdy náhodou navštívíte město **Kočka** , pak si tuhle atrakci rozhodně nenechte

, bude obrovské sousoší tvořené několika **kočkami** . Vydáte-li se procházkou po nábřeží řeky

směrem, záhy narazíte na další kočičí sochy. **Kočkami** - těmi umělými i těmi živými - je město

. Důvod je jednoduchý - Kuching je město **kočkám** zaslíbené. **NEOBVYKLÉ MUZEUM**

mívají krásné husté a delší vlasy. Jako **kočky** předou, když je budete hladit, česat, mírně

smyslem pro humor obklopují se zvířítka - psi, **kočky** , drobné šelmy, tak se staňte znalci tohoto

dáte za pravdu, že letušky byly opravdu **kočky** . U American Airlines nic takového nečekejte

děkuji Katko za prima plavečky, já budu **kočka** , jako vždy super obchůdek, jen chválím

Redundance v přirozeném jazyce

Tto vtě určitě porozumte přeštoze nní správná.

Studentky se na semináři nudily. Myslete dopředu na finanční zajištění vlastního pohřbu. Ušetříte tím starosti svým blízkým.

Redundance v přirozeném jazyce

- na úrovni hlásek (některé hláskové sekvence se v daném jazyce nevyskytují)
- na syntaktické úrovni (shoda přísudku s podmětem)
- na úrovni významů (pleonasmy, tautologie)

Word Sense Disambiguation

Lexikální desambiguace: nalezení významu slova v daném kontextu.

Pro člověka podvědomé, pro počítače „AI complete“.

WSD = „... the problem of computationally determining which “sense” of a word is activated by the use of the word in a particular context.“ [Agirre and Edmonds, 2006]

klasifikační úloha:

- jednotlivé **významy** tvoří **třídy**
- podle **kontextu** se **rozhodujeme**, do kterých tříd **slovo na vstupu** patří

předpoklady: významy jsou **diskrétní** a je jich **konečný počet**, máme nějaký **inventář** významů

Word Sense Disambiguation: aplikace

- strojový překlad – machine translation (MT)
- inteligentní vyhledávání – information retrieval (IR)
- inteligentní korektor překlepů
- ...

Word Sense Disambiguation: přístupy

zpravidla ignorují teoretické, psychologické, logické aj. aspekty významu

- hloubkové (zahrnující znalosti o jazyce i o světě)
- povrchové přístupy (bez dalších znalostí, počítají s okolím)

Word Sense Disambiguation: přístupy

historický přístup („expertní“): v jakých kontextech může slovo nabývat jakých významů?

kohoutek

- botanika: rostlina
- chovatelství: lopatková kost
- technické vybavení budov: ruční uzávěř
- ...

Algoritmy založené na znalostech

historický start: strojově čitelné slovníky (Machine Readable Dictionaries)

reprezentant: Leskův algoritmus (1986) = slovo w , jehož okolí sdílí nejvíc slov s definicí (nebo s příklady užití) itého významu, má význam s_i

[Kilgarriff and Rosenzweig, 2000]

Naivní Leskův algoritmus: kočka (SSJČ)

1. malá kočkovitá šelma, chovaná v domácnostech, na venkově zvl. pro hubení myší; kočka domácí (zool.); šedivá, černá, třibarevná k.; hladká srst kočky; k. mňouká, přede; k. číhá na myš; k. chytá ptáky; angorská k.; být falešný, úlisný jako k.; přen. expr. je to k. falešník; to děvče je k. lichotné, úlisné; [x] jsou na sebe jako pes a k. nenávidí se. . .
2. malá n. středně velká šelma s hustým kožichem; zool. rod Felis: k. plavá; k. divoká; k. domácí
3. samice kočkovité šelmy vůbec; rysí k.; lví k.; expr. každá kočkovitá šelma vůbec (tygr, levhart aj.)
4. ob. kožíšina na límci, kolem krku n. ramen
5. kocovina (Haš.)
6. věc připomínající někt. vlastnost u kočky: bot. velký trs ostřic vystupující z rašeliníště (na blatech); tech. pojízdný vozík jeřábu se zdvihacím ústrojím
7. druh důtek; devíticásá k.

Naivní Leskův algoritmus: vstup

Aminokyselina DL-methionin okyseluje moč, čímž chrání močové ústrojí psů i *koček* (důležitá vlastnost zvláště u kastrovaných jedinců).

{aminokyselina, DL-methionin, okyselovat, moč, čímž, chránit, močový, ústrojí, pes, i, důležitý, vlastnost, zvláště, u, kastrovaný, jedinec}

{aminokyselina, což, DL-methionin, důležitý, chránit, i, jedinec, kastrovaný, moč, močový, okyselovat, pes, u, ústrojí, vlastnost, zvláště}

Leskův algoritmus: naivní

{aminokyselina, což, DL-methionin, důležitý, chránit, i, jedinec, kastrovaný, moč, močový, okyselovat, **pes**, **u**, **ústrojí**, **vlastnost**, **zvláště**}

1: {a, angorský, být, černý, číhat, děvče, domácí, domácnost, expresivně, falešník, falešný, hladký, hubení, chovaný, chytat, jako, kočkovitý, lichotný, malý, mňoukat, myš, na, nenávidět, **pes**, pro, přeneseně, příst, pták, se, srst, šedivý, šelma, to, tříbarevný, úlisný, v, venkov, zoologicky, **zvláště**}

2: {divoký, domácí, Felis, hustý, kožich, malý, nebo, plavý, rod, s, středně, šelma, velký, zoologicky}

⋮

6: {bláto, botanicky, jeřáb, na, některý, ostřice, pojízdný, připomínající, rašelinště, s, technicky, trs, **u**, **ústrojí**, věc, velký, vozík, **vlastnost**, vystupující, z, zdvihací}

7: {devíticásá, druh, důtky}

Leskův algoritmus: naivní

{aminokyselina, což, DL-methionin, důležitý, chránit, i, jedinec, kastrovaný, moč, močový, okyselovat, pes, u, ústrojí, vlastnost, zvláště}

$$D_1 = \{\text{pes, zvláště}\}$$

$$D_2 = \{\}$$

$$D_3 = \{\}$$

$$D_4 = \{\}$$

$$D_5 = \{\}$$

$$D_6 = \{\text{u, ústrojí, vlastnost}\}$$

$$D_7 = \{\}$$

Inverzní četnost v dokumentu [Manning et al., 2008]

Term frequency tf – četnost znaku t v určitém dokumentu

Počet dokumentů N

Document frequency df_t – počet dokumentů, ve kterých se vyskytuje t

Inverse document frequency $idf_t = \log \frac{N}{df_t}$

Příklad: mějme dokumenty: {Máma mele maso}, {Ema maso solí, z masa bude oběd}, {Máma má Emu}, {Ema má mámu i oběd}

$$N = 4$$

$$df_t(\text{maso}) = 2$$

$$idf_t(\text{maso}) = \log \frac{4}{2}$$

$$N = 4$$

$$df_t(\text{Ema}) = 3$$

$$idf_t(\text{Ema}) = \log \frac{4}{3}$$

Leskův algoritmus: jednoduchý

pro každý význam s_i slova w :

nastav váhu v na 0: $v(s_i) := 0$

najdi množinu slov O v okolí slova w

pro každé slovo o_j z okolí O

pro každý význam s_i

pokud se o_j nachází v definici n. př. užití D_i

přičti $v(o)$ k $v(s_i)$: $v(s_i) := v(s_i) + v(o)$

vyber s_i s nejvyšším $v(s_i)$: *return* $\max(v(s_i))$

váha slova $v(o) = idf_o$

Leskův algoritmus: jednoduchý

1. malá kočkovitá šelma, chovaná v domácnostech, na venkově zvl. pro hubení myší; kočka domácí (zool.); šedivá, černá, třibarevná k.; hladká srst kočky; k. mňouká, přede; k. se plíží, číhá na myš; k. chytá ptáky; angorská k.; být falešný, úlisný jako k.; přen. expr. je to k. falešník; to děvče je k. lichotné, úlisné; [x] jsou na sebe jako pes a k. nenávidí se. . .
2. malá n. středně velká šelma s hustým kožichem; zool. rod Felis: k. plavá; k. divoká; k. domácí
3. samice kočkovité šelmy vůbec; rysí k.; lví k.; expr. každá kočkovitá šelma vůbec (tygr, levhart aj.)
4. ob. kožíšina na límci, kolem krku n. ramen
5. kocovina (Haš.)
6. věc připomínající někt. vlastnost kočky: bot. velký trs ostřic vystupující z rašeliníště (na blatech); tech. pojízdný vozík jeřábu se zdvihacím ústrojím
7. druh důtek; devítiocasá k.

Leskův algoritmus: jednoduchý

Aminokyselina DL-methionin okyseluje moč, čímž chrání močové ústrojí psů i *koček* (důležitá vlastnost zvláště u kastrovaných jedinců).

i	D_i	$v(s_i)$
1	$D_1 = \{\text{pes}(1, 525), \text{zvláště}(1, 83)\}$	3,355
2	$D_2 = \{\}$	0
3	$D_3 = \{\}$	0
4	$D_4 = \{\}$	0
5	$D_5 = \{\}$	0
6	$D_6 = \{\text{u}(0, 363), \text{vlastnost}(1, 79), \text{ústrojí}(2, 32)\}$	3,173
7	$D_7 = \{\}$	0

- Agirre, E. and Edmonds, P. (2006).
Word sense disambiguation: algorithms and applications.
Text, speech, and language technology. Springer.
- Kilgarriff, A. and Rosenzweig, J. (2000).
English senseval: Report and results.
In *Proceedings of the 2nd International Conference on Language Resources and Evaluation*, pages 1239–1244.
- Manning, C. D., Raghavan, P., and Schtze, H. (2008).
Introduction to Information Retrieval.
Cambridge University Press, New York, NY, USA.